

Simpozij OBDOBJA 41

Ursula Doleschal, Lisa Rieger

Slovenščina v šolskih spisih dvojezične šole na avstrijskem Koroškem

---

objavljeno v:

Nataša Pirih Svetina, Ina Ferbežar (ur.): *Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik. Obdobja 41*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-41/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2022.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

SLOVENŠČINA V ŠOLSKIH SPISIH DVOJEZIČNE ŠOLE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Ursula Doleschal

Institut für Slawistik, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Celovec
Ursula.Doleschal@aau.at

Lisa Rieger

Institut für Slawistik, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Celovec
lisa.rieger@aau.at

DOI:10.4312/Obdobja.41.39-51

Dvojezična Mohorjeva ljudska šola v Celovcu z Inštitutom za slavistiko Univerze v Celovcu redno sodeluje v raziskovalnih projektih. Aktualni projekt je longitudinalna študija, v kateri avtorici s kvantitativnimi kazalniki analizirava zmožnost jezikovnega izražanja učencev, in sicer z analizo njihovih šolskih spisov in nalog. Z analizo glagola *biti* v vlogi vezi (kopule) proučujeva vpliv prvega jezika na rabo glagolov v besedilu. Obenem se kaže, da je uporaba glagolov odvisna tudi od načina razvijanja teme, kar je pri vrednotenju glagolskega besedja treba upoštevati.

slovenščina v Avstriji, slovenščina v šoli, dvojezičnost, glagol, vez (kopula)

The bilingual Mohorjeva/Hermagoras Primary School in Klagenfurt regularly participates in research projects carried out by the University of Klagenfurt's Department of Slavic Studies. The most recent project involves a longitudinal study that investigates pupils' articulateness on the basis of written essays using quantitative indicators. By analyzing the use of copular verbs, this article shows the influence of the students' first language on the use of verbs in texts. Moreover, their use of verbs is also determined by the types of discourse, which must be considered when assessing students' verbal lexicon.

Slovenian in Austria, Slovenian in schools, bilingualism, verb, copula

1 Uvod¹

1.1 Šola

Mohorjeva ljudska šola v Celovcu je bila ustanovljena leta 1989 kot prva dvojezična šola zunaj zakonsko določenega območja. Od vsega začetka izvaja dvojezični pouk po načelu *en dan – en jezik*, kar pomeni, da pouk pri vseh predmetih poteka en dan v slovenščini, naslednji dan pa v nemščini. Prav tako je bila šola že od nekdaj odprta ne samo otrokom avtohtone slovenske narodne skupnosti, temveč tudi otrokom iz drugih jezikovnih skupnosti. Iz tega so se razvijali jezikovno precej heterogeni

1 Zahvaljujema se recenzentoma za koristne pripombe.

razredi, v katerih danes že več kot polovica učenk in učencev² šolanje začne le z nekaj predznanja slovenščine ali celo brez njega.

Slovenščina je na avstrijskem Koroškem šibkejši jezik okolja, zato si šola prizadeva spodbujati njeno rabo z različnimi šolskimi in občolskimi dejavnostmi: vsako šolsko leto se začenja z jezikovno kopeljo v slovenščini, kar pomeni, da učiteljice oz. učitelji izberejo določeno temo, ki jo dva tedna obravnavajo samo v slovenščini, ob tem pa organizirajo izlete in projektna dela. Med šolskim letom rabo slovenščine izven rednega pouka spodbujajo z gledališkimi predstavami, športnimi projekti in skupnimi izleti s partnersko šolo v Rušah, učiteljski kader pa si prizadeva med odmori in na šolskih prireditvah govoriti slovensko (gl. Rieger 2021a: 47–48; Mohorjeva ljudska šola 2009: 33–73).

1.2 Znanstveno spremljanje

Šola z Inštitutom za slavistiko Univerze v Celovcu od leta 2009 sodeluje v znanstvenih projektih z namenom evalvacije učinkovitosti lastnega učnega modela. Prvemu projektu *Jeder Tag Sprache* (slo. Vsak dan jezik, gl. Doleschal 2018, 2022), v katerem je bil mdr. izdelan jezikovni profil šole (prim. Busch 2011), je sledila sinhrona kvantitativna analiza šolskih nalog v slovenščini in nemščini, v katerih so morali učenske in učenci napisati po en spis na temo, določeno v navodilih (gl. Doleschal, Robatsch 2015). Ker se je kvantitativni postopek izkazal za primerne za obravnavo večjega števila besedil, se je v podobni obliki izvajal tudi v naslednjih projektih. Za magistrsko nalogo je Rieger (2021b) opravila longitudinalno študijo o zmožnosti pisnega izražanja učencev in učenk z različnim jezikovnim ozadjem. Analizirala je izbrane kazalnike te zmožnosti (število stavkov, povprečno dolžino stavka, število besed, število glagolov in število veznikov) v šolskih spisih v slovenščini in nemščini. Ob tem je ugotovila, da se njihova zmožnost v obeh jezikih vsako šolsko leto povečuje, a v različnem obsegu. Prvi jezik se v njeni razpravi ni izkazal za tako vplivnega, kakor je predpostavljala na podlagi teorije (prim. Wurnig 2002; Schmölzer-Eibinger 2007). Domneva, da otroci pri izbranih kazalnikih v prvem jeziku dosegajo boljše rezultate kot povprečje heterogenega razreda, hkrati pa se v neprvem jeziku uvrščajo pod razredno povprečje, se ni potrdila.

Robatsch (2012: 32, 34) je v analizi šolskih nalog ugotovil, da so otroci, ki so v šolo vstopali brez predznanja slovenščine, glagol *biti* v besedilih v slovenščini uporabili opazno pogosteje kot njegovo ustreznico v besedilih v nemščini. Doleschal in Robatsch (2015: 179) sta sklepala, da je obseg glagolskega besedja teh otrok v slovenščini manjši kot v nemščini. Hkrati pa je Robatsch (2012: 38) opazil, da so se vrste nalog oz. teme pri šolskih nalogah v nemščini in slovenščini razlikovale: navodila za spise v nemščini so zahtevala večinoma pripovedovalna besedila, v slovenščini pa pogosteje opisovalna besedila, ki so po zgradbi drugačna in po navadi krajša (mdr. Bešter idr. 2002: 101). Tudi v gradivu Lise Rieger (2021b) se je pojavilo več opisovalnih besedil v slovenščini. Na podlagi teh ugotovitev sva glagole zato v naslednjem koraku

2 V nadaljevanju so moške in ženske oblike uporabljene za katerikoli spol.

raziskovali podrobneje in število polnopomenskih, pomožnih in modalnih glagolov ter vezi primerjali z deležema opisovalnega in pripovedovalnega načina razvijanja teme. V tej raziskavi so otroci kot že pri Doleschal in Robatschu (2015) vez *biti* in podobne glagole pomembno³ pogosteje uporabili v besedilih v slovenščini (427) kot v besedilih v nemščini (347), vendar je bil tudi delež opisovalnega načina razvijanja teme v besedilih v slovenščini (44,53 %) višji kot v besedilih v nemščini (14,96 %) (gl. Rieger, Doleschal v tisku).

V nadaljevanju prispevka se bova osredotočili na rabo glagola *biti*⁴ v povezavi z načini razvijanja teme in jezikovnim ozadjem otrok. Pri tem naju zanimajo naslednja vprašanja:

- 1) Ali se raba vezi *biti* v spisih v slovenščini in nemščini razlikuje glede na prvi jezik otrok oz. ali je pogostejša raba glagola *biti* povezana s procesom usvajanja drugega jezika?
- 2) V kolikšni meri je pogostost glagola *biti* v spisih v slovenščini pogojena z deležem opisovalnih besedil?
- 3) Ali to dejstvo vpliva na obseg glagolskega besedja otrok v slovenskem jeziku?
- 4) Kako se kaže raba vezi *biti* v spisih v slovenščini in nemščini pri dvojezičnih otrocih?

2 Teoretične osnove

2.1 Glagol *biti* in druge vezi

Glagol *biti* naju zanima iz dveh razlogov: 1) zaradi njegove pogoste rabe v obeh jezikih spregatev otrokom po navadi ne povzroča oblikoslovnih težav in 2) v nasprotju z drugimi glagoli *biti* ne zahteva predmeta v določenem sklonu, temveč omogoča tvorjenje preprostih stavkov in s tem olajša pisno izražanje, predvsem v nepravem jeziku, v katerem si morajo otroci jezikovna sredstva za bolj zapletene strukture šele pridobiti.

Biti se tako v slovenščini kot v nemščini uporablja v različnih vlogah (Kozlevčar-Černelič 1975; Smolej 2011: 60–61, 2022: 52; Žele 2011: 30–31; Granzow-Emden 2014: 133):

- 1) kot polnopomenski glagol (s pomenom 'obstajati, nahajati se': *Sem tu.*),
- 2) kot vez oz. kopula (z oslavljenim pomenom: *Ana je študentka. To je lepo. Je pri zavesti. Kruh je zanič.*) ali
- 3) kot pomožni glagol za tvorbo glagolskih oblik časov in naklonov (*Spala je.*).

Tretja funkcija naju v nadaljevanju ne bo zanimala, ker nastopa samo v zvezi z drugim glagolom. Ukvarjali se bova z *biti* v funkciji vezi oz. kot glagolom z oslavljenim pomenom in tudi s polnopomenskim glagolom *biti* s prislovnim določilom po vzorcu *jutri bo oblačno, bluza je iz svile, Jana je v šoli*. Obstajajo sicer različna mnenja o vprašanju, ali glagol *biti* v zvezi s prislovnim določilom lahko velja za polnopomenski

3 Izračunali sva hi-kvadrat test glede na celotno število besed v posameznem jeziku z naslednjim rezultatom: $\chi^2(1, N = 21.771) = 8,144, p = < 0,001$, kritična vrednost (α) = 0,05.

4 Ko v nadaljevanju navajava *biti*, s tem misliva tudi na nemško ustreznico *sein*.

glagol. Tu slediva terminologiji nemške slovnice *Grammatik der deutschen Sprache* (Zifonun, Hoffmann, Strecker 1997: 1112), ki *biti* tudi v takih primerih prišteva med vezi, saj vsebinsko ustreznost osebka še vedno določa povedkovo določilo: *Prireditev je v petek zvečer. – *Stol je v petek zvečer.*

Poleg glagola *biti* naju zanimata še vezi *postati* in *werden*, ki se tudi vežeta s povedkovim določilom in se vsaj včasih pojavita v najinem vzorcu, npr.:⁵

Nekoč je živel en hlapec ki **je postal vojak.** (U8/sk. SBHS,⁶ Vrag, 3. leto šolanja)

Dann **wurde** er auf einmal hungrig. (U2/sk. S, 1. šolska naloga, 4. leto šolanja).

Z uporabo vezi se otroci lahko izognejo imenskim in glagolskim oblikoslovnim težavam. To se lepo pokaže, če primerjamo besedili otroka, ki je šolanje začel brez večjega predznanja slovenščine, in otroka s slovenščino kot materinščino. Gre za vremensko poročilo, ki so ga otroci pisali v tretjem letu šolanja:

Doberdan Ljudji. Danes **bo snežilo.** In včeraj **bo nastavi** nevihta. V torek **bo je bilo oblačno.** Včeraj **je bilo sončno.** V nedelja **je nevihta bilo in veter.** V soboto v ponoči **je tušo.**⁷

(U11/sk. N, Vremenska napoved, 3. leto šolanja)

Dragi poslušalci. **Napovedla** vam **bom** vreme od včeraj. Včeraj zjutraj **je pihal** močan veter. Dopoldne **je** malo **deževalo** in **bilo sončno,** zato **je nastala** mavrica. Opoldne **je bilo zelo mrzlo.** Popoldne **je** na Hrvaškem **nastala** burja in **je bilo** vse **uničeno.** Zvečir in ponoči **je bilo mrzlo** Jutri zjutraj in dopoldne **bo malo deževno.** Opoldne in popoldne **bo megleno.** Zvečir in ponoči **bo bila nevihta.** Naslednja napoved **je ob 10. uri zvečer.** Hvala lepa.

(U12/sk. S, Vremenska napoved, 3. leto šolanja)

Oba otroka uporabljata *biti* v vlogi vezi, vendar se v besedilu otroka s slovenščino kot materinščino – poleg drugih jezikovnih značilnosti – pojavi več polnopomenskih glagolov: *napovedati, pihati, nastati* (2), *deževati*. U12 npr. že ve, da veter *piha*, pri U11 veter enostavno *je*, kar kaže na razliko v obsegu njunega glagolskega besedja.

2.2 Opisovalni in pripovedovalni način razvijanja teme

V nadaljevanju predstavlja najpomembnejše jezikovne značilnosti opisovalnega (deskriptivnega) in pripovedovalnega (narativnega) načina razvijanja teme. Toporišič (1995: 207–209) kot tipično stavčno zgradbo opisovalnih besedil navaja enostavne povedi z osebkom, povedkom v sedanjiku ali pretekliku in prislovnim določilom, ki prikazano umešča v prostorski okvir. Povedek pa je običajno sestavljen iz glagola *biti* in povedkovega določila. Toporišič poudarja, da se ta stavčni tip v opisovanju po navadi ponavlja, kar se kaže tudi v najinem vzorcu:

Obraz je ovalen. Oči so zeleni in lepi. Svoja usta so rdeči in polna. [...] Lasje so plavi in kratki. (U9/sk. SN, 1. šolska naloga, 4. leto šolanja).

5 Vsi primeri iz vzorca so navedeni natančno tako, kakor so jih napisali učenci.

6 U = učenec oz. učenka, sk = skupina – za predstavitev skupin gl. poglavje 3.1.

7 'toča'.

Novejši slovenski viri se redko ukvarjajo z načini razvijanja teme v povezavi s stavčno zgradbo ali drugimi slovničnimi lastnostmi. Kuster (2013: 33) npr. zgradbe, kot jo je opredelil Toporišič (gl. prejšnjo stran), sicer ne omenja neposredno, vendar je razvidna v njenih primerih za opis predmeta. Po Heinemannovi (2000: 360–362) definiciji iz uveljavljenega nemškega priročnika pa imajo opisovalna besedila naslednje jezikovne, stilistične in strukturne značilnosti (dodani so primeri iz najinega vzorca):

- 1) podatki o merah (starost, velikost, višina ipd.), obliki ali položaju, npr.:
Star je 9 let. Velik je morda 1m 40 cm in tehta 30 kg. (U8/sk. SBHS, 1. šolska naloga, 4. leto šolanja)
- 2) prosti stavki in enostavna podredja (predvsem z oziralnimi odvisniki):
Njene lasje so blond na koncu malo svetlejšje. [...] Nemara ljudi ki [...] niso prijazni. (U3/sk. SBHS, 1. šolska naloga, 4. leto šolanja)
- 3) uporaba sedanjika (splošna veljavnost izjav):
Otroci se me bojijo. (U8/sk. SBHS, Na kmetiji, 2. leto šolanja)
- 4) neosebne konstrukcije in trpnik (v gradivu se pojavlja samo v besedilih v nemščini):
Als Kapitän ist man viel au(f) Reisen. Man muss sehr auf Eisberge achten. (U5/sk. SN, Traumberuf, 3. leto šolanja)
- 5) velik delež pridevnikov:
Njen obraz je majhen in lep. Ima rahlo kodrate dolge in svetlo rjave lasje. Če jo od blizu pogledaš vidiš njene črne dolge in goste trepalnice in njene lepe rjave oči. (U12/sk. S, 1. šolska naloga, 4. leto šolanja)

Definicija pripovedovalnega načina razvijanja teme je zaradi pestrosti besedil, ki jih zaobjema, bolj abstraktna. Po E. Gülich in Hausendorfu (2000: 373–374) je pripovedovanje »verbale Rekonstruktion eines Ablaufs realer oder fiktiver Handlungen oder Ereignisse, die im Verhältnis zum Zeitpunkt des Erzählens zurückliegen [...] oder zumindest als zurückliegend dargestellt werden.«⁸ Realizira se v obliki zapletene samostojne diskurzne enote in ima običajno samo enega pripovedovalca. Nosilec dejanja t. i. zgodbe pa je živo bitje. Gülich in Hausendorf (prav tam: 374) menita, da bi podrobnejše označevanje pripovedovalnega načina razvijanja teme avtomatično vodilo do ločevanja različnih vrst pripovedovanja, torej besedilnih vrst. Podobnega mnenja je tudi Unuk (gl. Hrženjak 2016: 20), ki pripovedovanje označuje kot »najbogatejši in najbolj razvejan način razvijanja teme«, za katerega je mdr. značilna zapletenejša skladijska zgradba kot pri opisovanju. Kuster (2013: 49) za pripovedovalna besedila poudarja pomembnost zaporedja dogodkov, s čimer povezuje pogostost pojavljanja časovnih veznikov. Čeprav posameznih vrst določil ne omenja, opozarja na natančno določanje kraja in časa dogajanja ter tudi načina poteka. Po Toporišiču (1998: 171–173) povedek pri pripovedovanju v nasprotju z opisovanjem

8 »besedna rekonstrukcija poteka resničnih ali fiktivnih dogajanj ali dogodkov, ki morajo biti v razmerju do časa pripovedovanja ali pretekli ali vsaj [...] prikazani kot pretekli.«

vsebuje glagol spreminjanja (*čistiti, menjati, izvesti, odtrgati, razvijati* ipd.), ki je običajno v pretekliku. Dopolnjujejo ga prislovna določila časa in prostora.

3 Analiza

3.1 Predstavitev vzorca

Analiza temelji na korpusu besedil, ki jih je zbirala Rieger (2021b). Vzorec predstavlja 11 učencev in učenk istega razreda Mohorjeve ljudske šole⁹ v Celovcu, ki ga je avtorica spremljala od drugega do četrtega leta šolanja. Natančnih šolskih let raziskave zaradi anonimnosti v manjšinskem kontekstu ne moreva navesti, lahko navedeva samo grobo časovno obdobje med letoma 2015 in 2020. Na začetku raziskave je Rieger z vprašalnikom zbrala podatke o jezikovnem življenjepisu otrok in njihovih staršev. V skladu s pridobljenimi podatki je nato otroke razvrstila v štiri »skupine«:

- Skupina N: prvi jezik = nemščina (1 otrok): Ta otrok je odraščal v nemško govoreči družini in nima slovenskih sorodnikov. Obiskoval pa je dvojezični vrtec.
- Skupina S: prvi jezik = slovenščina (2 otroka): Oba otroka te skupine sta odraščala v Sloveniji in imata slovensko govoreče starše. Po podatkih pred vstopom v šolo še nista bila v stiku z nemščino.
- Skupina SBHS: prva jezika = slovenščina in BHS¹⁰ (4 otroci): V tej skupini so otroci, s katerimi je eden od staršev govoril slovensko (v dveh primerih skupaj z enim jezikom iz nekdanje Jugoslavije), drugi pa *bosansko, srbsko, hrvaško* ali *srbohrvaško*.¹¹ Vsak otrok v skupini je pred vstopom v šolo že bil v stiku z nemščino (v vrtcu).
- Skupina SN: prva jezika = slovenščina in nemščina (4 otroci): V tej skupini so otroci iz koroških slovenskih družin. Raba slovenščine se znotraj skupine nekoliko razlikuje: s tremi otroki je eden od staršev govoril nemško, drugi pa slovensko, slovensko so govorili tudi stari starši; vsi trije so obiskovali dvojezični vrtec. S četrtem otrokom so starši in sorodniki govorili izključno slovensko, ker pa je odraščal na avstrijskem Koroškem, kjer je nemščina močnejši jezik okolja, in hodil v nemški vrtec, je tudi on uvrščen v dvojezično slovensko-nemško skupino.

3.2 Gradivo

Uporabili sva omenjeni korpus besedil (Rieger 2021b). Sestavljen je iz spisov v slovenščini in nemščini, ki so jih opisani učenci napisali pri rednem pouku, in sicer o temah, ki jim jih je določila učiteljica po določilih učnega načrta in opirajoč se na učbenike za posamezni jezik. Kopije spisov je Rieger digitalizirala in transkribirala s pomočjo računalniškega programa za transkripcijo ročno napisanih besedil Transkribus.¹² Pri tem je besede in besedila izpisala natančno tako, kakor so jih napisali

9 Ljudsko šolo v Avstriji otroci obiskujejo od prvega do četrtega leta šolanja.

10 Starši so v vprašalniku navedli *hrvaščino, bosanščino, srbščino* in *srbohrvaščino*, ki sva jih za najine potrebe združili v eno skupino, označeno kot BHS.

11 Navedbe staršev.

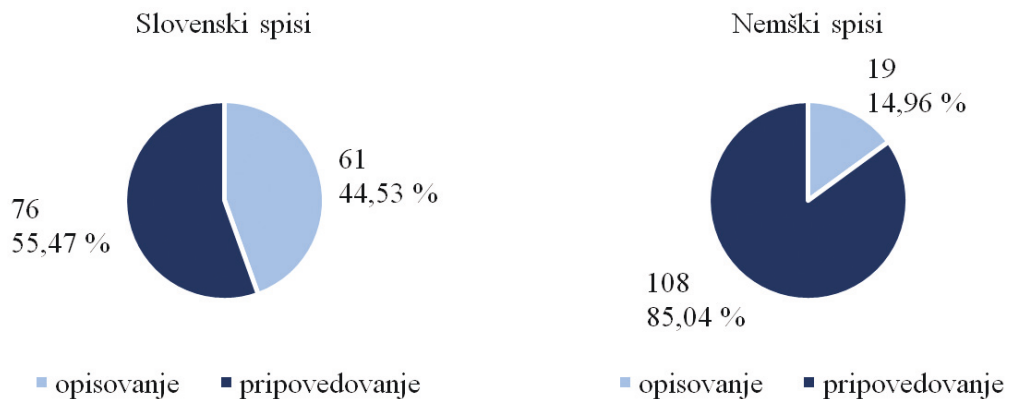
12 Gl. <https://transkribus.eu/lite/de> (dostop 14. 9. 2022).

učenci, torej brez popravljanja morebitnih napak. V naslednjem koraku je datoteke označila z morfosintaktičnima označevalnikoma, in sicer slovenska besedila z Obeliksom,¹³ nemška pa s spletnim vmesnikom Weblicht.¹⁴ Ker označevalnika zaradi pravopisnih in drugih napak marsikaterih besed nista prepoznala, je temu sledilo ročno popravljanje vseh označenih datotek XML. Nato je računalniški program, ki je bil razvit posebej za ta namen, iz posameznih datotek razbral izbrane kazalnike (število stavkov, povprečno dolžino stavka, število besed, število in seznam glagolov, število in seznam veznikov ipd., prim. 1.2), na katerih so temeljili nadaljnji izračuni.

Korpus obsega 127 besedil (tj. spisov) v nemščini z 10.871 besedami¹⁵ in 137 besedil v slovenščini z 10.900 besedami. Glede na leta šolanja so besedila razdeljena takole:

- 2. šolsko leto: 29 besedil s 1282 besedami v slovenščini in 24 besedil s 1038 besedami v nemščini,
- 3. šolsko leto: 75 besedil s 5845 besedami v slovenščini in 81 besedil s 5257 besedami v nemščini,
- 4. šolsko leto: 33 besedil s 3773 besedami v slovenščini in 22 besedil s 4576 besedami v nemščini.

Glede na načine razvijanja teme je korpus sestavljen iz 80 opisovalnih in 184 pripovedovalnih besedil. Učenci sicer oba načina razvijanja teme vadijo že v drugem letu šolanja, vendar opisovanje takrat samo v slovenskem jeziku. Opisovalna besedila v nemščini so nastala samo v tretjem letu šolanja. Zaradi tega imamo pri spisih v nemščini precej neenakomerno razmerje od 19 opisovalnih (14,96 %) do 108 pripovedovalnih besedil (85,04 %), medtem ko je gradivo v slovenščini s 76 pripovedovalnimi (55,47 %) in 61 opisovalnimi besedili (44,53 %) bolj uravnoteženo (gl. Grafa 1 in 2).

Grafa 1 in 2: Korpus spisov glede na jezik in besedilni tip.

13 Gl. <http://oznacevalnik.slovenscina.eu/Vsebine/Sl/SpletniServis/SpletniServis.aspx> (dostop 14. 9. 2022).

14 Gl. https://weblicht.sfs.uni-tuebingen.de/weblichtwiki/index.php/Main_Page (dostop 14. 9. 2022).

15 Kot *besedo* razumeva vse kombinacije črk ali števil, ki jih zamejujejo presledka ali stavčna ločila.

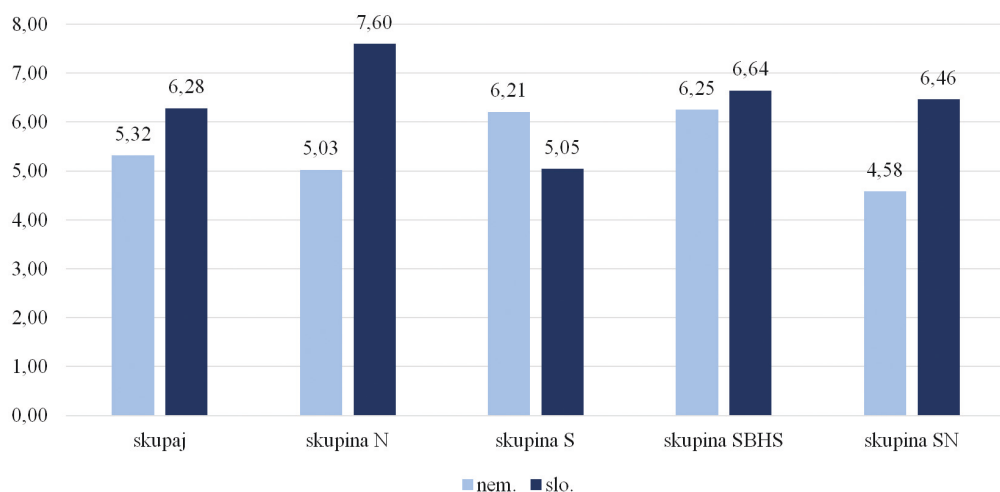
Kot omenjeno, so za opisovalni in pripovedovalni način razvijanja teme značilne različne skupine glagolov: v opisovalnih besedilih prevladujejo vezi, v pripovedovalnih pa polnopomenski glagoli. Zanima naju, ali se to kaže tudi pri učencih v najinem vzorcu in ali obstajajo razlike med besedili v slovenščini in nemščini.

3.3 Preverjanje hipotez

Na podlagi teorije o načinih razvijanja teme in predstavljenih rezultatih prejšnjih raziskav bova preverili naslednji hipotezi:

- 1) Delež vezi je večji v opisovalnih kot v pripovedovalnih besedilih.
- 2) Delež vezi je večji v besedilih, napisanih v nepravem jeziku otrok.

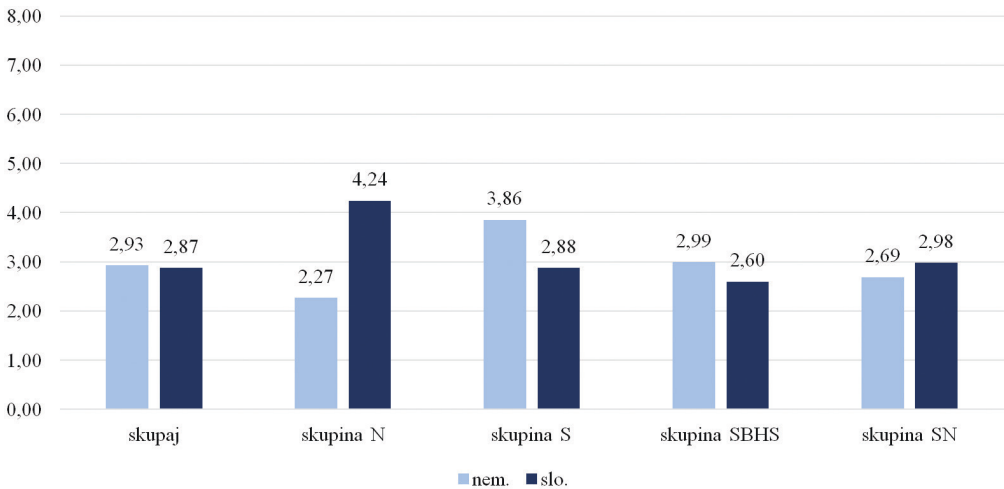
Ker so »skupine« sestavljene iz različnega števila otrok, primerjava samo povprečne vrednosti ali količinska razmerja. Za prvo primerjavo sva izračunali delež vezi na 100 besed za oba načina razvijanja teme posebej (gl. Grafa 3 in 4): prva stolpca ponazarjata povprečje celega vzorca (tj. razredno povprečje), sledijo rezultati glede na prvi jezik oz. prva jezika.

Graf 3: Število vezi na 100 besed v opisovalnih besedilih.

Graf 3 kaže povprečno število vezi v opisovalnih besedilih: v razrednem povprečju so otroci več vezi uporabili v slovenskih kot v nemških besedilih. V skladu s tem vezi v slovenskih besedilih prevladujejo tudi v treh od štirih skupin (N, SBHS, SN). Samo v skupini S se več vezi pojavi v nemških besedilih kot v slovenskih. Znotraj slovenskih opisovalnih besedil največji delež vezi pričakovano vsebujejo besedila skupine N, sledi skupina SBHS in na tretjem mestu skupina SN, najmanjši delež vezi pa je zaslediti v spisih skupine S. V slovenskih opisovalnih besedilih imamo torej zaporedje od skupine, za katero je slovenščina tuji jezik, prek dvojezičnih skupin do skupine s slovenščino kot edinim prvim jezikom. Podobno velja za opisovalna besedila v nemščini: največji delež vezi imamo v skupini SBHS, tesno za tem pa v skupini S, torej v tistih dveh skupinah otrok, v katerih nemščina ni prvi jezik, na tretjem mestu

je skupina N, najmanjši delež pa je zaslediti v skupini SN. Za opisovalna besedila se hipoteza 2 torej potrjuje za oba jezika. Če sedaj Graf 3 primerjamo z Grafom 4, je očitno, da vezi v obeh jezikih (in vseh skupinah) prevladujejo v opisovalnih besedilih. S tem se potrjuje tudi hipoteza 1.

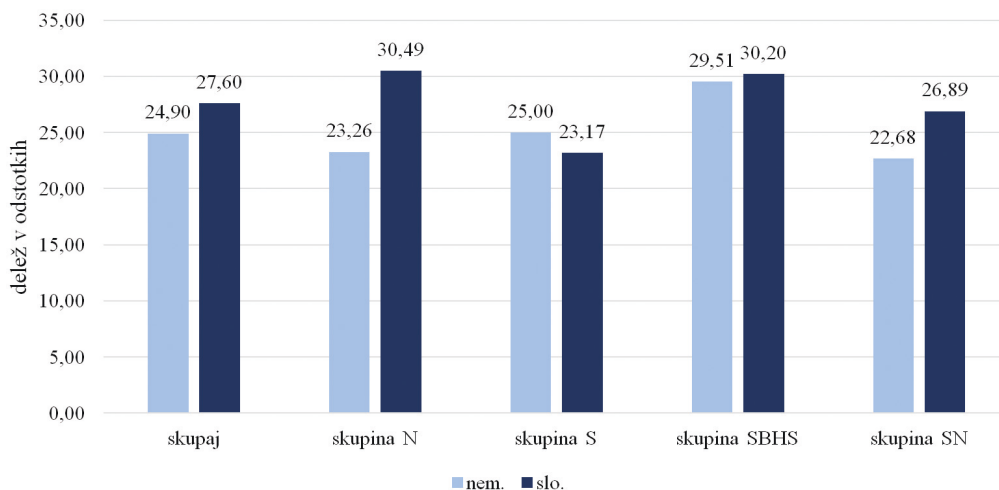

Graf 4: Število vezi na 100 besed v pripovedovalnih besedilih.

Pri pripovedovalnih besedilih (Graf 4) je v razrednem povprečju delež vezi rahlo večji v nemščini kot v slovenščini. Glede na prvi jezik ali prva jezika otrok zasledimo nekoliko drugačno zaporedje skupin kot v opisovalnih besedilih. V slovenskih pripovedovalnih besedilih je delež vezi sicer ponovno največji v skupini N, tej pa sledi skupina SN, na tretje mesto se umešča skupina S, najmanjši delež pa ima skupina SBHS. V nemških pripovedovalnih besedilih je največji delež vezi ponovno v skupini S, sledi ji skupina SBHS, na tretje mesto se umešča skupina SN, najmanjši delež vezi pa ima skupina N. Hipoteza 2 se nedvomno potrjuje za pripovedovalna besedila v nemščini. Pri slovenskih pripovedovalnih besedilih pa je delež vezi ponovno največji pri otroku, za katerega slovenščina ni prvi jezik, zato hipotezo 2 lahko potrdiva tudi za besedila v slovenščini v obravnavanem vzorcu.

Domnevava, da razlike med rezultati v besedilih v slovenščini in nemščini temeljijo na tem, da imajo otroci v prvem jeziku obsežnejše glagolsko besedje, nasprotno pa v neprvem jeziku zaradi pomanjkanja drugih možnosti razmeroma pogosteje posežejo po vezi. To sva želeli v naslednjem koraku preveriti na podlagi deleža vezi v skupnem številu glagolov, ki so jih učenci uporabili v besedilih.¹⁶ Izhajava iz domneve, da majhen delež vezi kaže na uporabo več polnopomenskih glagolov in s tem na širši obseg glagolskega besedja.

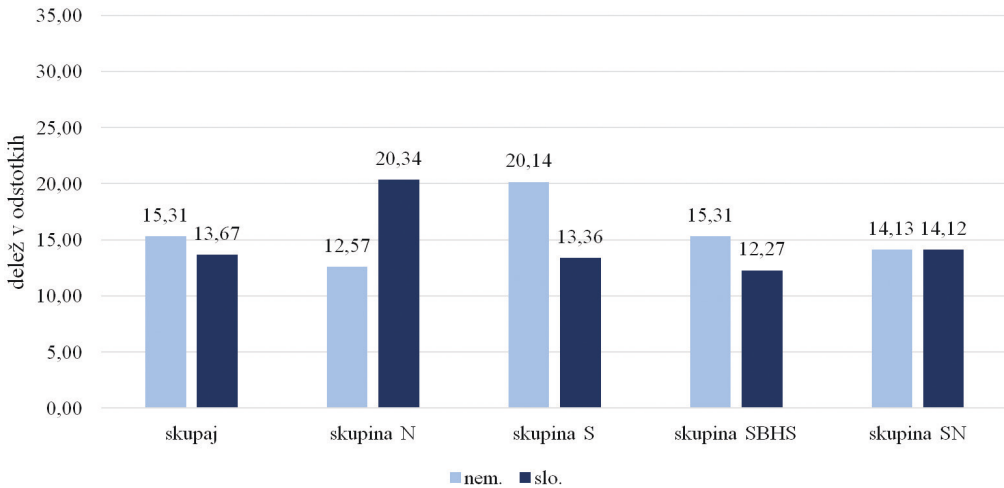
¹⁶ Iz skupnega števila glagolov so bili izključeni tisti pomožni glagoli, ki se uporabljajo za tvorjenje glagolskega časa ali načina (nem. *Hilfsverben*). Ker gre za glagolsko besedje, se je v sestavljenih glagolskih oblikah štel samo polnpomenski glagol.

Graf 5: Delež vezi v opisovalnih besedilih v razmerju do števila vseh glagolov (brez pomožnih glagolov).

Na Grafu 5 so prikazani rezultati primerjave, ki ponovno potrjujejo obe hipotezi: delež vezi je tudi tukaj očitno večji v opisovalnih besedilih (hipoteza 1). Znotraj opisovalnih besedil je delež vezi v razrednem povprečju večji v slovenskih spisih. Skupine se uvrščajo enako kot že na Grafu 3: na prvem mestu z največjim deležem vezi v slovenskih opisovalnih besedilih je skupina N, sledita ji najprej skupina SBHS in potem skupina SN. Najmanjši delež vezi je pri skupini S, ki je ponovno edina skupina z večjim deležem vezi v nemških spisih. Tudi pri opisovalnih besedilih v nemščini se zaporedje iz Grafa 3 ni spremenilo: največjemu deležu vezi v skupini SBHS sledita deleža vezi skupine S in potem skupine N, medtem ko ima najmanjši delež vezi skupina SN. Hipoteza 2 se za opisovalna besedila s tem potrjuje tudi za delež vezi v skupnem številu glagolov.

Graf 6 kaže enako zaporedje skupin kot Graf 4: v slovenskih pripovedovalnih besedilih je najmanjši delež vezi ponovno v skupini SBHS, sledi ji skupina S pred skupino SN. Na prvo mesto se z največjim deležem vezi umešča skupina N. V nemških pripovedovalnih besedilih največji delež vezi ponovno najdemo v skupini S, sledita ji skupini SBHS in SN. Najmanjši delež vezi ima skupina N. V skladu s prikazanim na Grafu 4 tudi zaporedje skupin na Grafu 6 sledi pričakovanjem, izraženim v hipotezi 2.

Graf 6: Delež vezi v pripovedovalnih besedilih v razmerju do števila vseh glagolov (brez pomožnih glagolov).

4 Sklep

Preučevali sva pogostost rabe vezi *biti/sein* in *postati/werden* v besedilih otrok dvojezične ljudske šole na avstrijskem Koroškem, in sicer tako glede na način razvijanja teme kot tudi na jezikovno ozadje otrok. Izhajajoč iz ugotovitev, da se vezi v najinem korpusu pomembno pogosteje pojavijo v besedilih v slovenščini, sva raziskovali, kolikšen vpliv imata ta dva dejavnika.

Potrdilo se je, da preiskovani otroci več vezi uporabljajo v drugem kot v prvem jeziku, in to tako v opisovalnih kot v pripovedovalnih besedilih, kar je izstopalo posebej pri otrocih samo z enim prvim jezikom. Podobno se je pokazalo tudi v razmerju vezi do skupnega števila glagolov, kar kaže na širši obseg glagolskega besedja v prvem jeziku. Potrdilo se je tudi, da način razvijanja teme očitno vpliva na uporabo vezi: vsa opisovalna besedila so vsebovala več vezi kot pripovedovalna. S tem, da pri spisih v slovenščini v najinem vzorcu prevladuje opisovalni način razvijanja teme, lahko razloživa, zakaj se je več vezi pojavilo v besedilih v slovenščini kot v besedilih v nemščini. A tudi znotraj opisovalnih besedil je delež vezi višji v slovenščini, kar velja za vse skupine, razen za »skupino« dveh enojezičnih slovensko govorečih otrok. Po eni strani je lahko to povezano z dejstvom, da v slovenščini opisovalna besedila pišejo že v drugem razredu, ko različne kognitivne in jezikovne zmožnosti še niso tako razvite, medtem ko v nemščini ta način razvijanja teme učenci vadijo šele od tretjega razreda naprej. Po drugi strani pa lahko kaže na premajhen obseg glagolskega besedja, primerne za opisovanje, pri otrocih iz teh treh skupin. V pripovedovalnih besedilih pa se to ne kaže, saj je v njih delež vezi v povprečju večji v nemščini. Pri dvojezičnih otrocih sva opazili, da so številčna razmerja pri skupini SN bolj podobna skupini N kot skupini S, medtem ko se podobnosti med skupino SBHS in skupino S kažejo samo pri pripovedovalnih besedilih.

Vloga ljudske šole je priprava učencev na nadaljnje šolanje, ki lahko po zaključeni Mohorjevi ljudski šoli poteka ali v nemščini ali v slovenščini (npr. na Slovenski gimnaziji v Celovcu). Pomembno za šolo je torej vprašanje, kaj otroci z različnim ozadjem zares zmorejo v posameznih jezikih. V nadaljevanju raziskovalnega dela se bova zato lotili še kvalitativne analize posameznih jezikovnih sredstev, uporabljenih v najinem korpusu, ter preverili oblikoslovno, sintaktično in semantično pravilnost spisov.

Literatura

- BEŠTER, Marja, KRIŽAJ ORTAR, Martina, KONČINA, Marija, BAVDEK, Mojca, POZNANOVIČ, Mojca, AMBROŽ, Darinka, ŽIDAN, Stanislava, 2002: *Na pragu besedila. Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus.
- BUSCH, Brigitta, 2011: Schulsprachprofile. Sprachliche Heterogenität sichtbar machen und als Potenzial nützen. *Erziehung und Unterricht* CLXI/1–2. 49–55.
- DOLESCHAL, Ursula, 2018: Zur Effektivität eines zweisprachigen Unterrichtsmodells für die Pflege und Erhaltung des Slowenischen in Kärnten. Grit Mehlhorn, Bernhard Brehmer (ur.): *Potenzial von Herkunftssprachen: Sprachliche und außersprachliche Einflussfaktoren*. Tübingen: Stauffenburg. 239–258.
- DOLESCHAL, Ursula, 2022: Forschungsschwerpunkt: Mehrsprachigkeit in Kärnten (und darüber hinaus) – unter besonderer Berücksichtigung des Slowenischen. *Colloquium/New Philologies* VII/1. Na spletu.
- DOLESCHAL, Ursula, RIEGER, Lisa, 2021: Zweisprachiger Spracherwerb. Longitudinalstudie anhand schriftlicher Texte der Hermagoras-Volksschule. Digitalisierung, Auszeichnung, Auswertung. Helmut W. Klug (ur.): *Konde Weißbuch*. 17. Na spletu.
- DOLESCHAL, Ursula, ROBATSCH, Gerald, 2015: Using Quantitative Linguistics to Assess Pupils' Language Proficiency in a Bilingual Context: The Case of Slovene in Carinthia. Mojca Smolej (ur.): *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. Obdobja 34*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 173–183.
- GRANZOW-EMDEN, Matthias, 2014: *Deutsche Grammatik verstehen und unterrichten*. 2. Auflage. Tübingen: Narr Francke.
- GÜLICH, Elisabeth, HAUSENDORF, Heiko, 2000: Vertextungsmuster Narration. Klaus Brinker, Gerd Antos, Wolfgang Heinemann, Sven F. Sager (ur.): *Text- und Gesprächslinguistik. Linguistics of Text and Conversation*. Berlin, New York: de Gruyter. 369–385.
- HEINEMANN, Wolfgang, 2000: Vertextungsmuster Deskription. Klaus Brinker, Gerd Antos, Wolfgang Heinemann, Sven F. Sager (ur.): *Text- und Gesprächslinguistik. Linguistics of Text and Conversation*. Berlin, New York: de Gruyter. 356–369.
- HRŽENJAK, Lucija, 2016: *Opisovalni način razvijanja teme*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta. Na spletu.
- KOZLEVČAR-ČERNELIČ, Ivana, 1975: O funkciji glagolov z oslabljenim pomenom tipa biti. *Jezik in slovstvo* XXI/3. 76–81.
- KUSTER, Helena, 2013: *Izbrane teme iz besedilosolja, stilistike in pragmatike slovenskega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Mohorjeva ljudska šola, 2009: *20 let Mohorjeva ljudska šola. 20 Jahre Volksschule Hermagoras. 1989–2009*. Celovec: Mohorjeva družba.
- RIEGER, Lisa, 2021a: Vsak dan jezik. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za navadno leto 2022*. Celovec: Mohorjeva družba. 47–52.

- RIEGER, Lisa, 2021b: *Sprachliche Lernfortschritte und Textkompetenz von Schülerinnen und Schülern zweisprachiger Volksschulen mit dualen Immersionsunterricht am Beispiel der Hermagoras Volksschule/Mohorjeva ljudska šola Klagenfurt/Celovec. Eine quantitative Longitudinalstudie im Zeichen der Digital Humanities*. Magistrska naloga. Celovec: Fakultät für Kulturwissenschaften. Na spletu.
- RIEGER, Lisa, DOLESCHAL, Ursula, (v tisku): Die gelebte Mehrsprachigkeit der Volksschule Hermagoras/Mohorjeva ljudska šola. Ein korpuslinguistischer Blick auf die schriftliche Ausdrucksfähigkeit der Schüler*innen. Magdalena Angerer-Pitschko, Vladimir Wakounig (ur.): *Tagungsband Mehrsprachigkeit als Chance*. Leipzig: Universitätsverlag.
- ROBATSCH, Gerald, 2012: *Untersuchung des Leistungsstandes von Schülerinnen und Schülern der VS Hermagoras*. Seminarska naloga. Celovec: Univerza v Celovcu.
- SCHMÖLZER-EIBINGER, Sabine, 2007: Auf dem Weg zur Literalen Didaktik. Sabine Schmölzer-Eibinger, Georg Weidacher (ur.): *Textkompetenz. Eine Schlüsselkompetenz und ihre Vermittlung*. Tübingen: Narr. 207–222.
- SMOLEJ, Mojca, 2011: *Skladnja slovenskega knjižnega jezika. Izbrana poglavja z vajami*. Ljubljana: Študentska založba.
- SMOLEJ, Mojca, 2022: *Skladanje. Izbrana poglavja iz skladnje slovenskega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1995: *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1998: *Slovenski jezik in sporočanje 2. 3.*, pregledana izdaja. Maribor: Obzorja.
- WURNIG, Vera, 2002: »Wen si nicht gestörbensint danleben si noch höte.« Eine Untersuchung von Texten aus dem ersten Schuljahr. Paul R. Portmann-Tselikas, Sabine Schmölzer-Eibinger (ur.): *Textkompetenz. Neue Perspektiven für das Lesen und Lernen*. Innsbruck, Wien (mdr.): Studien-Verlag. 127–144.
- ZIFONUN, Gisela, HOFFMANN, Ludger, STRECKER, Bruno, 1997: *Grammatik der deutschen Sprache*. Band 2. Berlin, New York: de Gruyter.
- ŽELE, Andreja, 2011: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.